

2. *Мазур О.* Науково-технічні інновації — головний фактор стійкого економічного розвитку // Світ. — 2001. — № 45—46. — Груд. — С. 2.

3. *Потапенко В.* Инновационное надувательство. Государство вновь пытается обмануть инвесторов // Юридическая практика. — 2001. — № 52. — Дек. — С. 8.

4. *Потапенко В.* Вперед — к инновациям! // Юридическая практика. — 2001. — № 52. — Дек. — С. 6.

5. Нужен инновационный прорыв. По материалам совместного заседания Совета безопасности и президиума Госсовета России // Конкурс русских инноваций, 2001 — 2004. Новости инноваций, 05.03.04.

Ю. О. Тимошенко

доцент кафедри філософії
та соціології

Національної академії податкової
служби України, канд. іст. наук

СТАДІЇ УКРАЇНСЬКО-БОЛГАРСЬКОГО ЕКОНОМІЧНОГО СПІВРОБІТНИЦТВА У ПОСТСОЦІАЛІСТИЧНИЙ ПЕРІОД (ПРАВОВИЙ АСПЕКТ)

Об'єктивні процеси глобалізації, європейської та регіональної інтеграції потребують нових підходів до функціонування системи міждержавної взаємодії України з іншими державами загалом, і Болгарією, зокрема. Для того щоб сьогодні оперативно реагувати на стрімкий перебіг подій, необхідно переглядати механізми двосторонньої співпраці, які були ефективними у минулому, з позицій теперішньої реальності. Об'єктивним актуалізуючим чинником виступає ще й те, що в українській історіографії зроблено лише перші кроки у системному науковому аналізі цього питання.

Досліджувати дану проблему необхідно комплексно, розглядати в контексті дві взаємно пов'язані перспективи. З одного боку, це аналіз зовнішньо-торговельної складової міжнародного економічного співробітництва України та Болгарії. Взаємини між ними у постсоціалістичний період ілюструється даними за останній рік, оскільки в цілому вони відбивають загальну тенденцію, яка була притаманна українсько-болгарській співпраці в економічній сфері останнього десятиліття. З другого, — це договірно-правове забезпечення зовнішньоекономічної співпраці, яке визначає організаційні аспекти зовнішньої політики держави та регулює правовідносини у цій сфері, уможливує реалізацію стра-

тегічних завдань та здійснення поточної зовнішньополітичної діяльності.

Аналізуючи розвиток Болгарії в останні роки, можемо відзначити стабільність валютно-фінансової системи, основних макроекономічних показників. Нею регулярно обслуговувався зовнішній борг, продовжувалося конструктивне співробітництво з міжнародними фінансовими інституціями. В економіці країни мали місце певні позитивні тенденції, зокрема, реалізація програми мікрокредитування для представників малого та середнього бізнесу (створення 5000 додаткових робочих місць), покращання бізнес-клімату, збільшення на 20,42 % валютних надходжень від туристичної діяльності, вирішення проблеми національного авіаперевізника (створено нову компанію «Болгарія Ейр»).

Певні зміни відбулись у реформуванні податкової системи. Свідченням цього стало прийняття рішення щодо зниження розміру податку на корпоративний прибуток з 23,5 % до 19,5 % у 2004 році. Головною метою зазначених нововведень є створення мотивацій для економічного зростання та розвитку інноваційної складової.

Основними тенденціями у зовнішній торгівлі Республіки Болгарія слід вважати продовження процесу набуття повноправного членства в Організації Північноатлантичного Договору, ведення переговорів щодо приєднання до Європейського Союзу (закрито 27 глав), а також суттєве зміцнення двосторонніх відносин зі Сполученими Штатами Америки.

Зібрані дані свідчать, що «головними партнерами Болгарії в зовнішній торгівлі залишаються країни — члени ЄС, на долю яких припадає — 52,3 % загального зовнішнього товарообігу країни, або 8 млрд. 633,6 млн. дол. США. Як у цілому в зовнішній торгівлі, де має місце стале від'ємне сальдо, так і в торгівлі з країнами ЄС імпорт переважає над експортом — коефіцієнт покриття становить 0,809 (за січень-червень — 0,81). У той же час, Болгарія має позитивне сальдо зовнішньої торгівлі з такими країнами, як Греція та Бельгія. Зовнішня торгівля Болгарії з країнами СЕФТА займає досить незначне місце — 7,0 % загального товарообігу (за січень-червень 5,3 %), де першість належить безумовно найбільшому сусідові — Румунії — 2,6 % зовнішньоторговельних операцій (далі — ЗТО). Характерною ознакою зовнішньої торгівлі Болгарії можна вважати регіональний аспект — так на долю країн Балканського регіону (Албанія, Боснія і Герцеговина, Греція, Македонія, Румунія, Сербія і Чорногорія, Словенія, Туреччина та Хорватія) припадає 21,8 % ЗТО¹. У той же час,

питома вага зовнішньої торгівлі з країнами майбутнього розширеного Європейського співтовариства становить 67,1 %. Можна передбачати, що в подальшому ця частка буде збільшуватись повільніше.

Республіка Болгарія — один із пріоритетних партнерів України серед країн Південно-Східної Європи. За товарообігом (дані Держкомстату України) у 2003 році серед країн регіону ця країна посіла 5 місце.

Загальний обсяг торгівлі товарами та послугами між країнами у 2003 р. становив 415,3 млн дол. США, що вказує на збільшення показника у порівнянні з 2002 р. на 10,8 % за рахунок збільшення (12,7 %) обсягу експорту до Республіки Болгарія⁷.

Показник імпорту болгарської продукції до України збільшився на 2,0 % та склав 65,2 млн дол. США

Товарообіг товарами між Україною та Болгарією за 2003 р. становив 385,2 млн дол. США, що на 15,8 % більше відповідного показника за 2002 рік. Структура українського експорту відзначається домінуванням чорних металів (43,5 %). Друге місце посідає експорт енергетичних матеріалів (21,4 %). Високі показники експорту електричних машин і устаткування (10,9 %). Загалом експорт українських товарів до Болгарії збільшився на 18,7 % та склав 325,5 млн дол. США (у 2002 році — 274,2 млн дол. США)³.

Товарний імпорт до України збільшився на 2,1 % та за 2003 рік дорівнював 59,6 млн дол. США. Найбільші обсяги в ньому посіли наступні товарні позиції: фармацевтична продукція (30,6 %), котли, машини, апарати і механічні пристрої (13,1 %). Необхідно відзначити значні обсяги імпорту електричних машин і устаткування (9,1 %), а також полімерів і пластмас (4,6 %)⁴.

¹ Республіка Болгарія. Інформаційно-аналітичні матеріали. — Міністерство економіки та з питань європейської інтеграції України. — К., 2004. — С. 7.

² Республіка Болгарія. Інформаційно-аналітичні матеріали... — С. 9.

³ Республіка Болгарія. Інформаційно-аналітичні матеріали... — С. 10.

⁴ Там само.

**СТАН ДВОСТОРОННЬОЇ ТОРГІВЛІ ТОВАРАМИ
ТА ПОСЛУГАМИ З РЕСПУБЛІКОЮ БОЛГАРІЯ**
(дані Держкомстату України, млн дол. США)

Показник	1999 р.	2000 р.	%	2001 р.	%	2002 р.	%	2003 р.	%
ЗТО	396,2	484,9	22,4 %	400,3	- 17,5 %	374,7	- 6,4 %	415,3	10,8 %
В т.ч. — товарами	361,89	442,89	22,4 %	363,70	- 17,9 %	332,66	- 8,5 %	385,16	15,8 %
— послугами	34,28	42,03	22,6 %	36,57	- 13,0 %	42,04	15,0 %	30,15	- 28,3 %
Експорт	322,0	418,3	29,9 %	330,2	- 21,1 %	310,7	- 5,9 %	350,1	12,7 %
В т.ч. — товарів	294,43	382,46	29,9 %	298,52	- 21,9 %	274,23	- 8,1 %	325,52	18,7 %
— послуг	27,57	35,80	29,9 %	31,65	- 11,6 %	36,51	15,3 %	24,56	- 32,7 %
Імпорт	74,2	66,7	- 10,1 %	70,1	5,2 %	64,0	- 8,8 %	65,2	2,0 %
В т.ч. — товарів	67,46	60,43	- 10,4 %	65,17	7,8 %	58,42	- 10,4 %	59,64	2,1 %
— послуг	6,72	6,23	- 7,3 %	4,92	- 21,0 %	5,54	12,5 %	5,59	1,0 %
Сальдо	247,8	351,6	41,9 %	260,1	- 26,0 %	246,8	- 5,1 %	284,8	15,4 %
В т.ч. — товарами	226,97	322,03	41,9 %	233,35	- 27,5 %	215,81	- 7,5 %	265,88	23,2 %
— послугами	20,85	29,57	41,8 %	26,73	- 9,6 %	30,97	15,9 %	18,97	- 38,8 %

Одним із важливих елементів успішного розвитку міждержавних взаємин є етап формування правової бази співробітництва в торговельно-економічних напрямках. Зі здобуттям незалежності, відносини України з іншими державами вступили в якісно новий період — на основі укладання між ними двосторонніх повномасштабних довгострокових політичних договорів. Саме у такому руслі розвивалися відносини між Україною та Болгарією. Вже 27 липня 1991 р. Верховна Рада обговорювала питання про основні напрямки нової зовнішньої політики України, серед яких одним із пріоритетів визначалися взаємини з країнами Центральної та Південно-Східної Європи. Такий вибір зумовлювався історичною традицією, спільністю інтересів у багатьох сферах. Зразу ж після Всеукраїнського референдуму — 5 грудня 1991 р. — Уряд Болгарії офіційно визнав Україну, як незалежну державу, а вже 13 грудня були підписані Протоколи про встановлення дипломатичних та консульських відносин між Україною та Болгарією, які започаткували розвиток дипломатичних взаємин між двома державами в новітній час.

Договірно-правова база взаємин із Болгарією охоплює всі вектори співпраці у даній сфері, зокрема, спільне вирішення глобальних проблем, боротьба за збереження миру, співробітництво у міжнародних організаціях, проведення двостороннього діалогу для вирішення проблем, які створюють негативний вплив на розвиток відносин між двома державами. Структура правового фундаменту двосторонніх взаємин між нашими країнами дозволяє через зміцнення співробітництва по визначених напрямках, розвивати весь комплекс стосунків. У зазначений період були досягнуті значні успіхи у створенні нової правової бази двостороннього співробітництва в економічній сфері, складовими якої стали:

— Протокол про встановлення дипломатичних відносин між Україною та Республікою Болгарія (13.12.1991 р.);

— Договір про дружні відносини і співробітництво між Україною і Республікою Болгарією (05.10.1992 р.);

— Угода між Урядом України та Урядом Республіки Болгарії про співробітництво в галузях освіти, науки і культури (05.10.1992 р.);

— Угода між Урядом України і Урядом Республіки Болгарії про торговельно-економічне співробітництво і платежі (05.10.1992 р.);

— Протокол між Урядом України та Урядом Республіки Болгарії про поставки товарів та надання послуг (11.03.1993 р.);

— Угода між Урядом України і Урядом Республіки Болгарії про створення Міжурядової українсько-болгарської комісії з питань торговельно-економічного співробітництва (11.03.1993 р.);

- Угода між Урядом України і Урядом Республіки Болгарія про співробітництво в галузі рибного господарства»(13.09.1993 р.);
- Угода між Урядом України і Урядом Республіки Болгарія про співробітництво в галузі залізничного транспорту (08.12.1994 р.);
- Угода між Урядом України та Урядом Республіки Болгарія про взаємне сприяння та захист інвестицій (08.12.1994 р.);
- Угода між Урядом України та Урядом Республіки Болгарія про міжнародні автомобільні перевезення пасажирів та вантажів(08.12.1994 р.);
- Угода між Урядом України і Урядом Республіки Болгарія про спільну експлуатацію поромної переправи між портом Іллічівськ (Україна) і портом Варна (Республіка Болгарія) (20.11.1995 р.);
- Угода між Урядом України і Урядом Республіки Болгарія про торговельно-економічне співробітництво (20.11.1995 р.);
- Конвенція про уникнення подвійного оподаткування доходів і майна та попередження податкових ухилень (20.11.1995 р.);
- Консульська Конвенція між Україною та Республікою Болгарія (24.07.1996 р.);
- Угода між Урядом України та Урядом Республіки Болгарія про співробітництво в галузі охорони здоров'я та медичної науки (24.07.1996 р.);
- Угода між Урядом України та Урядом Республіки Болгарія про співробітництво в галузі туризму (24.07.1996 р.);
- Цільова комплексна програма про співробітництво в галузі ВПК (24.07.1996 р.);
- Протокол про співробітництво між Міністерством культури та мистецтв України та Міністерством культури Республіки Болгарія (24. 07.1996 р.);
- Протокол про співробітництво між Міністерством освіти України та Міністерством освіти, науки й технологій Республіки Болгарія на 1996 — 1997, 1997 — 1998 навчальні роки (24.07.1996 р.);
- Протокол про розширення співробітництва між Міністерствами промисловості України та Республіки Болгарія (24.07.1996 р.);
- Програма співробітництва між Мінмашпромом України та Мінмашпромом Республіки Болгарія (24.07.1996 р.);
- Меморандум про заходи, спрямовані на лібералізацію взаємної торгівлі між Україною та Республікою Болгарія (підписано 30.10.1997 р.);
- Меморандум про співробітництво між Державним комітетом будівництва, архітектури та житлової політики України та

Міністерством регіонального розвитку та благоустрою Республіки Болгарія (28.07.2000 р.);

— Меморандум між Міністерством аграрної політики України та Міністерством землеробства та лісового господарства Республіки Болгарія про співробітництво в галузі сільського господарства (28.07.2000 р.);

— Протокол між Державною митною службою України та Митною адміністрацією Міністерства фінансів Республіки Болгарія про реалізацію Угоди між Кабінетом Міністрів України та Урядом Республіки Болгарія про співробітництво в митних справах (04.09.2001 р.);

— Угода між Кабінетом Міністрів України та Урядом Республіки Болгарія про взаємні поїздки громадян (15.11.2001 р.);

— Угода між Державним фармакологічним центром МОЗ України та Виконавчою Агенцією по лікарських засобах Республіки Болгарія про взаємне визнання клінічних випробувань лікарських засобів, проведення на територіях Болгарії та України у клінічних центрах після відповідної інспекції (Вища Військово-медична академія, Болгарія; Інститут фтизіатрії та пульмонології ім. Яновського АМН України та Інститут урології та нефрології АМН України м. Києва);

— Угода між Міністерством охорони здоров'я України та Міністерством охорони здоров'я Республіки Болгарія про співробітництво в галузі охорони здоров'я та медичної науки (25.09.2002 р.).

Узгоджуються з болгарською стороною:

— Угода між Кабінетом Міністрів України та Урядом Республіки Болгарія про співробітництво в галузі енергетики;

— Робоча угода між Державною податковою адміністрацією України і Міністерством фінансів Болгарії про спонтанний обмін інформацією в рамках положень про обмін інформацією у відповідності до статті 27 Конвенції між Урядами обох країн про запобігання подвійного оподаткування доходів і майна;

— Робоча угода між Державною податковою адміністрацією України і Міністерством фінансів Болгарії про проведення короточасних перевірок у відповідності до статті 27 Конвенції між Урядами обох країн про запобігання подвійного оподаткування доходів і майна;

— Угода між Державною податковою адміністрацією України і Міністерством фінансів Болгарії про співробітництво й обмін інформацією у сфері боротьби проти ухиляння від сплати подат-

ків, незаконних фінансових операцій і інших фінансових порушень;

— Угода про співробітництво в області малого і середнього бізнесу між Болгарською Агенцією малих і середніх підприємств і Державним комітетом України з питань регуляторної політики і підприємництва;

— Угода про співробітництво в області взаємного визнання результатів оцінки відповідності між Державним комітетом стандартизації метрології та сертифікації України і Державним Агентством стандартизації і метрології Республіки Болгарія.

Продовжуючи пошук шляхів підтримки вступу Болгарії до впливових європейських організацій, її керівництво співпрацює з Україною як на двосторонньому рівні, так і в рамках міжнародних організацій. На найвищому рівні створено сприятливе політичне середовище для подальшого розвитку двосторонніх відносин. Контакти вищих посадових осіб сприяли динамізації договірно-правового процесу, вносили до нього якісні та кількісні зміни. Логічним продовженням таких взаємин став інтенсивний розвиток правової бази торговельно-економічного співробітництва між двома державами. Ця тенденція не є випадковою. Після відкриття посольств і торговельно-економічних місій при них перед обома країнами постало завдання розробки та відповідного оформлення правової бази, яка б регулювала і динамізувала економічні й торговельні відносини, сприяла б економізації двосторонніх стосунків у цілому. Саме економічному напрямку відводиться роль одного з основних, метою якого повинно стати надання необхідного прискорення всьому комплексу українсько-болгарських відносин.

У цьому сенсі доцільно зупинитися на аналізові угод, які покликані розвивати торговельно-економічне співробітництво. Досліджена структура домовленостей включає у себе поняття: гармонійного розвитку різних форм торговельно-економічного співробітництва, як головної мети, що досягається створенням режиму найбільшого сприяння у різних сферах відносин. При підготовці даних домовленостей важливе значення надається розробці механізму правового забезпечення економічного співробітництва, здійснюваного у рамках підписаних угод. Механізм дії цих документів базується на трьох принципах: 1) верховенство національного законодавства двох країн стосовно здійснення експортно-імпорتنих операцій; 2) взаємодія між державними та приватними структурами базується на контрактах і договорах; 3) згода надавати підтримку у підписанні контрактів, домовленос-

тей, які здійснюються в межах підписаних угод¹. Подібна система об'єднує разом чинники, які лише в тісній взаємодії один з одним здатні надати прискорення розвитку двосторонніх відносин. Від законодавчих органів України та Болгарії вимагається проводити роботу, спрямовану на удосконалення законів, що регулюють торговельно-економічні стосунки. Аналізуючи механізм дії підписаних угод, необхідно акцентувати увагу ще й на такому моменті. У більшості з них передбачено варіант пролонгації дії угоди, що відкидає необхідність проведення додаткових процедур, пов'язаних із черговим введенням її у дію. Якщо жодна з країн не заявить про бажання призупинити дію документа, то по закінченні (як правило 5-ти років) він вступає в силу автоматично².

Одним із напрямків докладання зусиль законодавчих органів двох держав повинно стати надання реальної підтримки підприємствам та організаціям, які прагнуть до зміцнення торговельних відносин між Болгарією та Україною. Підписання угод між регіонами про співпрацю повинно дати додатковий імпульс взаємовигідному співробітництву у різних сферах діяльності. Формування правової основи цього вектора двосторонніх відносин має принципово важливе значення. Рівень його розвитку забезпечує широку участь регіонів у торговельно-економічній співпраці, без чого неможливо досягти гармонійного розвитку взаємин. Промисловий потенціал регіонів формує базис економічних стосунків двох держав у цілому, він менш залежний від політичної кон'юнктури.

Позитивний вплив на розвиток двосторонніх відносин мало підписання Договору про співробітництво та партнерство між Українською спілкою промисловців та підприємців і Болгарською господарською асоціацією (30.10.1997). Завдяки цьому отримали правове забезпечення зусилля, спрямовані на розповсюдження ділової інформації, особливо у регіонах, підтримку підприємств, організацій двох країн, які прагнуть встановити взаємовигідні відносини на міжрегіональному рівні. Із підписанням Договору був створений прецедент оформлення взаємин між структурами, які покликані динамізувати економічне життя як у своїх країнах, так і на міждержавному рівні.

¹ Закон України № 466/96 — ВР «Угода між Урядом України та Урядом Республіки Болгарія про торговельно-економічне співробітництво». — Софія, 1995. — С. 1—2.

² Там само.

Одним із напрямів розвитку правової бази економічного співробітництва є договірне забезпечення інвестиційного співробітництва. Це зумовлено існуючою обопільною зацікавленістю в реалізації спільних інвестиційних програм. Мотиви, що змусили Україну та Болгарію підписати угоди про захист інвестицій, про уникнення подвійного оподаткування, лежать на поверхні. Мова йде про прагнення в сприятливі економічному зростанню за рахунок створення умов, сприятливих для капіталовкладень, через надання підтримки і захисту інвесторам. Складовою частиною підписаних документів є блок статей, спрямованих на правове забезпечення практичних кроків у цьому напрямі. Вони стосуються безпосереднього переведення коштів, умов експропріації та компенсації, проведення необхідних консультацій. Яскравою рисою режиму інвестицій, передбаченого угодами, є забезпечення інвесторам найбільшого сприяння. Найбільш рельєфно недискримінаційний характер угод проявився у наданні рівних можливостей для вітчизняних та іноземних юридичних осіб, що прагнуть інвестувати капітал. Забезпечення збереження умов, передбачених угодами, для капіталовкладень у незмінному вигляді навіть за умови закінчення дії підписаного документа є свідченням того, що дві держави прагнуть надати надійні правові гарантії інвесторам¹.

Таким чином, можемо констатувати, що торговельно-економічні відносини між Україною та Болгарією носять позитивний характер і мають тенденцію до зростання. Однак абсолютна величина, в якій це виражається, вкрай низька і не може задовольнити дві країни. Практично всі напрямки взаємин охоплені двосторонніми угодами, протоколами, конвенціями. Існуюча договірно-правова база в цілому задовольняє стан двосторонніх відносин, уможлиблює їх розвиток у всіх сферах співробітництва. Однак цей напрям не може носити статичного характеру. Всі підписані домовленості потребують корекції, доповнення відповідно до нових реалій, які впливають на розвиток співпраці.

Наведені дані свідчать про надзвичайно низьку інвестиційну активність двох держав. Причина цього полягає у дуже повільних темпах реформування економік, хоча і не виправдовується цим.

Повільне вирішення конфліктних ситуацій, які виникали між Україною та Болгарією, гальмували і без того слабкий розвиток економічних взаємин. У першу чергу, це пов'язано з проблемами

¹ Закон України №400/95 – ВР «Угода між Урядом України та Урядом Республіки Болгарія про взаємне сприяння та захист інвестицій». — К., 1994. — С. 1—2.

стосовно будівництва Криворізького гірничо-збагачувального комбінату окислених руд та стосовно припинення постачання газу до Болгарії за Ямбурзькими угодами.

Гостро для обох країн стоїть проблема розширення експортної номенклатури. Сировинна складова як українського, так і болгарського експорту залишається дуже високою. Важливим завданням формування ефективного механізму захисту економічних інтересів держави повинно стати створення системи стимулів, покликаних сприяти розвитку імпортозамінних виробництв, а також вжиття заходів до обмеження некритичного імпорту.

Зважаючи на сучасний стан економічного розвитку України та Болгарії, збереження і розширення обсягів експорту є надзвичайно важливим завданням. При цьому, головною метою імпорту повинна бути орієнтація на впровадження у своїй країні сучасних технологій та обладнання.

Актуальною залишається проблема збільшення у загальному обсязі експорту частки послуг у патентно-ліцензійній сфері, від геологорозвідування, маркетингових, транспортно-експедиційних, проектних та інших наукомістких робіт і послуг.

Як бачимо, на межі сторіч в Болгарії та Україні була проведена значна робота, спрямована на розробку та прийняття угод, покликаних розширити економічну активність суб'єктів господарської діяльності в обох державах. Створено правовий фундамент, який здатний надати імпульс прискорення розвитку українсько-болгарських відносин. Правова підтримка з боку підписаних угод у кінцевому рахунку повинна все ж сприяти виходу на якісно новий рівень усього комплексу українсько-болгарських відносин у нових історичних умовах.

Д. Е. Федорчук

доцент кафедри цивільного
права та процесу економіко-
правового факультету
Донецького національного
університету, канд. юрид. наук

СТИМУЛОВАННЯ АВТОПРОМИСЛОВОСТІ У СВІТЛІ ВСТУПУ УКРАЇНИ ДО СВІТОВОЇ ОРГАНІЗАЦІЇ ТОР- ГІВЛІ

Питання надання державою пільг окремим учасникам ринку є предметом тривалих обговорень на рівні Світової організації тор-